

In memoriam

Svetislav Stančić

Sedmoga siječnja o. g. ugasio se život našeg velikog umjetnika i pedagoga, profesora Muzičke akademije u Zagrebu Svetislava Stančića, redovnog člana Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti, dopisnog člana Srpske akademije nauka, počasnog predsjednika Hrvatskog glazbenog zavoda te počasnog člana svih naših muzičkih udruženja. Za izvanredne uspjehe svoga rada primio je više značajnih nagrada kao i dva visoka odlikovanja.

Pa ipak, za mnoge je ime Svetislava Stančića ostalo vezano uz pojam poznatog našeg klavirskog pedagoga na zagrebačkoj Muzičkoj akademiji iz čije su klase proizašli gotovo svi naši koncertni pijanisti.

No Stančićev životopis otkrit će nam jednu bogatu umjetničku prošlost o kojoj se danas već vrlo malo

Svetislav Stančić
(1895—1970)

zna. Također će nam objasniti zašto njega smatramo jednom od najmarkantnijih ličnosti našeg glazbenog života u ovom stoljeću.

Svetislav Stančić je Zagrepčanin, rođen u Zagrebu 7. srpnja 1895. Potekao je iz priproste i slabo imućne činovničke obitelji u kojoj se — koliko je poznato — nitko nije bavio glazbom. Zato ne umijemo objasniti odakle golema Stančićeva glazbena nadarenost. Tek znamo da je kao dječak počeo kao puki samouk svirati glasovir, taj instrument njegova života, i da je tek u 14. godini započeo njegovo sistematsko učenje glazbe u školi Glazbenoga zavoda, u koju se upisao 1909. Učiteljicom glasovira bila mu je Emilija Makanec, učenica nekada vrlo poznatog bečkog pijaniste i profesora Konzervatorija Julijusa Epsteina, rođenoga 1832. u Zagrebu. Njezina je velika zasluga da je odmah spoznala Stančićevu izuzetnu darovitost, stalno ga poticala u radu i budila u njemu težnju za visokim ciljevima. Zato se je nje Stančić uvijek zahvalno sjećao.

Stančić nije ostao samo kod glasovira. Kako je osjećao dar i za kompoziciju, istovremeno je upisao i sve predmete potrebne za ovaj studij koje je učio kod profesora Dugana i Rosenberga-Ružića.

U analima Glazbenog zavoda nezaboravan će ostati 24. lipnja 1914. Toga je dana na školskom koncertu Stančić — abiturijent nastupio u dvojakoj ulozi: najprije kao skladatelj i dirigent vlastite »Ouverture za veliki orkestar«, te na kraju rasporeda kao pijanista svirajući s orkestrom Beethovenov peti klavirski koncert, djelo koje ide u red najtežih koncerata klavir-

ske literature. Posebno treba istaknuti da je sve ovo Stančić postigao za ciglih pet godina studija!

O djelu 19-godišnjeg skladatelja kritičari su se najpohvalnije izražavali, ističući naročito fakturalnu zrelost njegova opusa i odličnu modernu instrumentaciju. Također su ga jednodušno priznali već sada našim najboljim pijanistom — umjetnikom pred kojim stoji velika budućnost. S posebnim su ponosom isticali da je Stančić prvi mladi majstor glasovira koji je svu svoju izobrazbu postigao samo u domovini.

Ali Stančić je već ranijih godina na svojim školskim nastupima svratio pozornost javnosti na se, naročito kada bi izvodio koje svoje klavirsko djelo, napisano u klasi profesora Ružića. Uzbudljivo je čitati kako od djela do djela Stančićev stvaralački dar sve izrazitije prodire i dovodi u čudo našu tadašnju kritiku. Tako među kritikama iz 1913., koje je godine Stančić izveo svoju klavirsku sonatu u Es duru, čitamo i ovo: »Glazbeno djelo, koje nam se čini da je pozvano da uvede novu epoku (podr. Šaban) u glazbenom životu našega naroda; Stančić je taj stupio na stazu moderne i to takvom zrelošću i takovom stvaralačkom snagom, da ostadosmo upravo zatečeni (...).«¹

Čini se da se je Stančić tek nakon svršenog studija kompozicije samoinicijativno posvetio vrlo temeljitom studiju naših narodnih napjeva kako bi što bolje prodro u bit i duh narodnog melosa.² Na osnovi motivike narodnih napjeva, kloneći se citiranja cijelih melodija (kako je to ranije kod nas bilo u običaju), Stančić stvara svoje djelo. Možda je prvo njegovo djelo, koje svjedoči o tome nastojanju njegova »Hrvatska rapsodija« za velikij orkestar (1915). Da je u tom nastojanju odmah postigao iznenađujući uspjeh i time pretekao svoje ostale suvremenike, svjedoči opširni osvrt u štampi iz pera Milana Sachsa. Ovaj među ostalim piše: »Prva kompozicija (...) koja je na mene djelovala istinski hrvatski (podv. Š.), te prvi i trajni utisak koji sam o Stančiću dobio: bogata, vruća i iskrena glazbena narav.«³

Poznati historijski koncert s djelima mladih hrvatskih skladatelja (5. veljače 1916), na kojemu je s velikim uspjehom izveden Stančićev »Simfonijski scherzo«, možemo smatrati krunom njegovih mladenačkih nastojanja. Ovo je djelo bilo za svoje vrijeme upadljivo naprednoga duha i kasnijih se godina češće nalazilo na rasporedu simfonijskih koncerata. Stančić ga je tridesetih godina definitivno povukao zajedno sa svojim ostalim djelima.

Ako pokušamo skupiti u jedno sve Stančićeve uspjehe prije 1918, vidjet ćemo da je tadašnja zagrebačka javnost u njemu gledala tvorca naše prve moderne klavirske sonate (naravno, riječ »moderan« valja uzeti u relativnom smislu, iz perspektive naše tadašnje glazbene stvarnosti koja je ipak bila — slabo moderne), gledala je skladatelja koji je na početku ovoga stoljeća najuspješnije (po tadašnjem sudu) stvarao u nacionalnom duhu i, konačno, pozdravljala je u njemu prvog i najboljeg domaćeg majstora-pijanistu.

Pravo je čudo kako tolika priznanja nisu smutila dušu mladog glazbenika. Teško da se još tko može u prošlosti pohvaliti ovako nepodijeljenom, u svemu pozitivnom ocjenom javnosti. Govori se u prilog snazi Stančićeva značaja, da on svemu tome nije pridavao osobite važnosti. Njega je ispunjala želja za daljnjim

¹ Sve citate iz kritika vadim iz materijala Stančićeve ostavštine koju je njegova udova nedavno velikodušno poklonila Muzičkoj akademiji zajedno s njegovom golemom stručnom knjižnicom i diskotekom. Razumljivo je da ova golema ostavština tek čeka da bude valjano sredena i proučena. Stoga za sada još ne raspolazem preciznim oznakama izvora.

² U ostavštini našli su se studijski materijali s brojnim zabilješkama i pismenim analizama motivike narodnih napjeva, dokazi temeljitog Stančićeva proučavanja duha naše narodne muzike. Također su se sačuvali od mnoge i česte upotrebe istrošeni i gotovo raskomadani svesci Kuhačevih »Južnoslavenskih narodnih pjevučaka«, tada jedinih priručnika kojima se je Stančić mogao poslužiti.

učenjem, za usavršavanjem u umjetničkom poslu kojega je odabrao za svoj životni cilj.

Tek što je svršio rat, Stančić odlazi u Berlin, jedan od kulturno najdinamičnijih evropskih poslijeratnih centara. Tu je proveo četiri godine na studijama, od 1968. do 1922.

Već uskoro po dolasku u Berlin Stančić se je uvjerio koliko je razvitak glazbenog Zagreba zaostajao za zbivanjima u velikim evropskim centrima. Dok je glazbeni Zapad već napuštao pozicije zrele romantike i koracao stazama impresionizma i ekspresionizma prema atonalnoj i dodekafonskoj glazbi, mi smo — posve na periferiji tokove kulture — tek počinjali s izgradnjom naše novije nacionalne glazbe, vraćajući dug 19. stoljeću na čijim smo se pozicijama još uvijek dobro nalazili. Pa i znanje glasovira, na koje su Zagrepčani bili tako ponosni, pokazalo se stručno manjkavim i prilično provincijskim, dok se je naša klavirska metodika kretala dobro na vodama diletantizma. Sve je, Stančiću valjalo početi od početka, a ipak sačuvati vjeru u se i željeznom energijom nadvladati sve teškoće.

Za prijemljivu Stančićevu narav boravak u Berlinu značio je ne samo visoku školu pijanizma i glazbene umjetnosti, nego i duha, i opće kulture. U Stančićevoj ostavštini našlo se je mnoštvo materijala koji rječito govore o svemu što je zanimalo njegov duh, tako neumorno željan znanja. Osim golemog broja koncertnih i kazališnih programa, na kojima se koče i ulijevaju nam najveće strahopoštovanje imena tadašnjih najvećih svjetskih umjetnika, tu su i brojni katalozi likovnih izložbi, muzeja i galerija, tu ima vodećih književnih i umjetničkih revija, sve samih dokaza kako je Stančić revno pratio sveukupni umjetnički život Berlina.

Bez dvojbe, od značaja su bili i kontakti s Ferruccioom Busonijem, tada jednim od najznačajnijih svjetskih glazbenih umjetnika, kod kojega je Stančić u posljednjoj godini svoga boravka u Berlinu učio kompoziciju.³ Koko je Busoni bio svestranih interesa (pored raznih glazbenih djelatnosti bavio se i publicistikom, likovnim umjetnostima, estetikom i filozofijom), to su njegovi kontakti s učenicima prije nalikovali živim diskusijama »za zelenim stolom«, nego li satovima kompozicije. Tu bi se redovito prokomentirale sve pojave u umjetničkom životu grada; kazališne predstave i izložbe, koncertne priredbe i umjetnici. Vrata Busonijeve kuće bila su svakome širom otvorena.

Berlin je definitivno izgradio Stančićevu ličnost. Po svoj prilici tek tada je Stančić postao onaj rafinirani gurman u potrošnji kulturnih dobara najšireg raspona, kakvoga smo mi kasnije poznavali. Njegovom je ukusu i visokom umjetničkom kriteriju zaista bilo teško udovoljiti.

Najvažniji Stančićev posao u Berlinu bilo je učenje glasovira. Za svoga učitelja vrlo je promišljeno i sretno odabrao poznatog berlinskog profesora Akademije umjetnosti Heinricha Bartha, učenika velikog njemačkog pijaniste prošlosti Hansa von Bülowa. U Barthovoj je majstorskoj školi Stančić revidirao sve svoje ranije pijanističke umijeće, uklonio nedostatke svoje tehnike, izgradio svoj koncertni repertoar. Tek tada je Stančić uistinu postao naš prvi i najjači majstor — pijanista.

Ali, Stančić nije kod Bartha bio posve zadovoljan. Naime, za ljetnih ferija 1920. pošao je i do neposrednog Lisztovog učenika Conrada Ansoorgea, pijaniste velike kulture i skladatelje dobre škole. Kod njega je u privatnoj poduci Stančić pošao studirati prvenstveno djela Franza Liszta naročito grandioznu Lisztovu sonatu u h molu, koja djela Barth — kao okorjeli pristalica Bülowljeve a protivnik Lisztove škole — nije htio podučavati.

Tako je Stančić na prvim izvorima najčišće i slavne njemačke pijanističke tradicije sticao svoju pijanističku izobrazbu. Prirodno je da su ovi utjecaji obilježili i karakter Stančićeve svirke, a tako i njegovih u-

čenika. Krasni, obli ton, najveća zvukovna jasnoća svakog detalja kompozicije, značajke su koje su se očitovala kod njegova izvođenja djela svake stilske epohe. Debussy kod njega nikada nije bio »zamagljen«, Mozart i Scarlatti nikada bezvučno lepršavi — česta manira nekih pijanista. Što više, on je takav način sviranja prezirao.

Zadivljujući i u našoj zagrebačkoj sredini do njega potpuno nepoznati bio je pristup studiju nekoga djela. Svestranost studija, kako ga je provodio Stančić, njegova progresija vjerojatno vuče korijen iz Bülowljeva, a možda i Busonijeva intelektualističkog pristupa glazbi i glazbenom djelu. Studij bi započeo svestranom analizom svakog detalja notnog teksta one samo forme, sve na bazi sigurnog izvornog zapisa (Urtexta), ili više njih kao izvora (u slučaju Bachovih djela). Stančić je beskompromisno, upravo do pedantnosti poštivao sve pojedinosti koje je zapisao skladatelj. Proučivši tako na izvorima djelo, Stančić je pristupio savršenstvu s ostalim izdanjima, radi kojih se opskrbio impozantnom bibliotekom nota i priručnika. Savrnavijanjem upoznao je i jednom zauvijek upamtio sve možebitne varijante u tekstovima ili zanimljivosti u prstometima. Tek tada prešao bi na sviranje i izrađivanje potpuno siguran u ono što hoće. Naučivši u Berlinu da sve umjetničke slobode imaju pristojeći iz potpunog podređivanja svim intencijama koje su sadržane u izvornom zapisu autora, izvodilac kultiviranim ukusom treba pretvoriti u zvuk ono zapisano i oživjeti ga svojim temperamentom na pravi doživljeni život. U ovim, prividno uskim okvirima ipak ima mjesta na pretek za izživljavanje i očitovanje svačije ličnosti, ukoliko je izvodilac zaista jaka umjetnička ličnost. Stvaralačka mašta izvodioca to će se u svojoj svojoj individualnosti ljepše očitovati što je više umjetnik kadar da nadvlada svoj osjećaj stvaralačke sputanosti, a ipak ostane u čvrstim okvirima neprestano razumski kontroliranih granica skladateljevih želja. Jedino tako, odbacujući sve proizvoljnosti, ako je umjetnik zaista umjetnik i daroviti pijanista, dolazi se do vrhunskih ostvarenja. Floskule o tobožnjem »nadahnuću trenutka«, »maštovitosti« (krivo shvaćene), »kreativnoj svirci« — sve su to samo klizave fraze koje široko otvaraju vrata umjetničkoj neodgovornosti i proizvoljnosti kojom se obično prikriva vlastita umjetnička nemoć.

Njemu svojstvenom temeljitošću, Stančić nije propustio da pijanizam prouči sa svih strana i do kraja. Baš u ono vrijeme vodile su se u Njemačkoj najžešće borbe između pristalica novijih klavirskih metoda smjera Deppe-Breihaupt i pristalica tradicionalnog pijanizma. Stančić je sve to pratio s najživljim interesom i opskrbio se golemim brojem teoretskih pijanističkih djela i spisa i savjesno izučavao i kritički analizirao sve probleme. Ovaj studij Stančić je nastavio i nakon povratka u domovinu, stalno nabavljajući svako novo metodičko djelo. Zato je on odlično poznao sve važnije svjetske metode i prema njima zauzimao svoj kritički stav. Nikada se nije dao na slijepo zavesti kakvim novim »porokom«. Na taj je način bio u stanju u svoj pijanizam i principe na kojima je izgradio svoje poglede na klavirsku tehniku ugraditi zdrave tekovine novijih iskustava, poštujući ipak iznad svega ispravno shvaćene principe klasičnog pijanizma.

Upravo ovoj Stančićevoj svestranoj spremi hrvatki pijanizam ima zahvaliti svoj preporod. Po povratku u domovinu, kao profesor glasovira na visokoj školi Konzervatorija (doskora Muzičke akademije) Stančić je već za par godina stavio na koncertni podij majstorski izobražene mlade pijaniste čija je sprema bila ravna rezultatima renomiranih pedagoga svjetskih centara. Djelujući ovako preko pedeset godina, Stančić je izobrazio mnogo generacija odlično školovanih klavirista koji su opet kao pedagozi pri-

³ Stančić je kod Busonija izradio i njemu posvetio svoje krasne »Četiri predigre crkvenim kantatama« J. S. Bacha. Koliko smo do sada mogli utvrditi, tada je napisao i »Praeludium e fuga a tre« za klavir.

pomogli daljem izgrađivanju Stančićeva životnog djela: kvalitetnoj klavirskoj nastavi na svim stupnjevima glazbenog školovanja. Niz instruktivnih djela majstora klasike i romantike Stančić je s golemim znanjem i stručnim iskustvom priredio za potrebe našeg školstva, nastojeći tako oko stvaranja pouzdane instruktivne literature.

Samo rijetkim pedagoškim sposobnostima i neumornim dugogodišnjim radom Stančiću je uspjelo u jednom ljudskom vijeku postići ono što se u drugim sredinama gradilo cijelo stoljeće. U tome leži neocjenjiva zasluga Stančićeva djela.

Vrhunski rezultati Stančićeva pedagoškog rada afirmirali su se ne samo u našoj zemlji, nego i u zemljama skoro svih kontinenata u kojima su koncertirali njegovi učenici. Među imenima njegovih pijanista spomenuti će samo ona najpoznatija. Iz prijeratnog razdoblja su B. Kunc, D. Gušić, M. Lorković, E. Vaulin, B. Musulin i Ivo Maček. Iz razdoblja nakon rata (Stančić je, naime u toku rata bio suspendiran) su: J. Murai, D. Lukić, Stj. Radić, R. Filjak, B. Sepčić, P. Gvozdić, V. Krpan, M. Vukdragović i drugi.

Zanimljivo je da ima među bivšim Stančićevim učenicima takvih koji su se kasnije opredijelili za druga glazbena zvanja. Tako ima među ovima istaknutih dirigenata, skladatelja, pjevača, glazbenih publicista, ali samo jednoga orguljaša i jednu čembalisticu.

Ako ne pridamo kritici iz vremena Stančićeve mladosti veće značenje od onoga koje ona zaslužuje, u povijesti našega pijanizma Stančić ipak znači početak jedne epohe, epohe definitivnog prestanka diletantizma u klavirskoj nastavi i početak ere pravog stručnog pijanizma.

Također nećemo moći zanijekati da je Stančić bio prvi među našim domaćim pijanistima koji je imao

svestranu glazbenu naobrazbu na najvišoj stručnoj razini. Ovo preimućstvo znanja omogućilo mu je da s najfinijim osjećajem za stil starih glazbenika obradi i za štampu uzorno priredi i tako otme zaboravu vrijedne klavirske skladbe Pintarića i Livadića. Samo tako mogao je Stančić napisati izvanredne transkripcije za klavir djela Bacha, Dugana, Širole i Konjovića, u vrijeme kada još nismo imali vrijedne i upotrebe koncertne pijanističke literature.

Stančićeva glazbena svestranost, njegov gotovo nepogrešiv sud, njegov izvanredni umjetnički ukus učinili su da je Stančić u našoj sredini nepodijeljeno uživao ugled najvećeg glazbenog autoriteta. No on sam, poznat po svom ljudskom i umjetničkom poštenju, bio je vrlo skroman i povučen čovjek. Za čitavog života odbijao je istaknute položaje, izbjegavao je, koliko je bilo do njega, svaku priliku da se kao ličnost u javnosti pojavi ili istakne. Odbijao je čak da sudjeluje kao član porote na nekima od najrenomiranijih međunarodnih natjecanja mladih umjetnika, premda bi to njegovo sudjelovanje u očima evropske javnosti značilo njegovu (a time i našu) dalju afirmaciju. Sve je to on odbio. Nije se dao sklonuti ni da otvori majstorsku školu za gotove pijaniste, u kojoj bi se usavršavali mladi umjetnici umjesto da polaze u inozemstvo. On je radije puštao da i njegovi vlastiti učenici po svršenom studiju odu na dalji studij nekom renomiranom vanjskom pedagogu. Valjda je i sam znao ono što su oni uskoro uvidjeli, naime, da nitko od ovakvih pedagoških korifeja ni izdaleka ne posvećuje toliko pažnje svojim učenicima, ne trudi se toliko oko njih kako je to radio Stančić.

I zato bi se svaki učenik radosna srca vraćao u domovinu, pun još većeg poštovanja prema svom nenadoknadivom učitelju i s dubokim osjećajem zahvalnosti što je bio njegovim učenicom.

Djela Svetislava Stančića

(privremeni popis)

A. Originalne kompozicije

Za klavir:

1. Impresije (ciklus)
2. Gavotta, Menuet, Sonatina
3. Varijacije na vlastitu temu (1913)
4. Sonata u Es duru (1913)
5. Preludij (1919, izd. Slavenski izdavački zavod u Beču)
6. Praeludium e fuga a tre (1922)

Za glas i klavir:

7. Dvije kajkavske (Kukavica, Notturmo)
8. Poslala me majka stara, Zašto plačeš jedno srce.
9. Die Bekehrte

Zborovi:

10. Spasi Kriste Bože
11. Kto Bog velij
12. Voskresi Bože

Komorni sastav:

13. Stavak za gudački kvintet

Djela za orkestar:

14. Overtura C dur
15. Overtura za veliki orkestar (1914)
16. Hrvatska rapsodija (1915)
17. Simfonijski scherzo (1916)

18. Krunidbeni preludij (1917)

19. Skica za pantomimu (?)

B. Transkripcije

20. P. Konjović, Dve narodne (izd. Harmonija u Beogradu 1928)
21. J. S. Bach, Četiri predigre crkvenim kantatama (Belin 1922)
22. F. Dugan, Tokata
23. B. Širola, Tri karakteristične iz »Šume Striborove«

C. Obradbe

24. F. Pintarić, Kompozicije za klavir (izd. Hgz-a 1922)
25. F. Livadić, Dva scherza (izd. Hgz-a 1932)

D. Instruktivna izdanja

(sve izdala Muzička naklada Zagreb)

1. J. S. Bach, Male kompozicije
2. J. S. Bach, Dvoglasne invencije
3. Fr. Couperin, Male kompozicije
4. D. Scarlatti, 12 sonata
5. M. Clementi, Sonatine
6. R. Schumann, Album za mladež
7. F. Chopin, Impromptu As dur
8. F. Chopin, Impromptu cis mol
9. F. Chopin, Tri valcera
10. F. Chopin, Dvije polonaise

SUMMARY

On the occasion of death of the most outstanding Croatian piano pedagogue and composer Svetislav Stančić (1895—1970) the author writes about his life and study, his pedagogical principles and successes, pointing out that Stančić was the first one who brought the Croatian pianism up to the European level. Stančić also distinguished himself not only as a pianist, but as a composer too.

ZUSAMMENFASSUNG

Anlässlich des Todes des eminenten kroatischen Klavierspielers, Klavierpädagogen und Komponisten Svetislav Stančić (1895—1970) wird im Aufsatz von seinem Leben und seinem Werk berichtet mit dem besonderen Nachdruck, dass er als erster die kroatische Pianomusik auf das europäische Niveau erhöht hat. Er war als ein ausgezeichneter Klavierspieler und Komponist sehr bekannt.